

ЗАТВЕРДЖЕНО

Наказ Міністерства захисту довкілля
та природних ресурсів України

_____ 20 _____ року № _____

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ
щодо змісту та порядку розроблення планів поліпшення якості
атмосферного повітря та короткострокових планів дій

I. Вступ

1. Методичні рекомендації щодо змісту та порядку розроблення планів поліпшення якості атмосферного повітря та короткострокових планів дій (далі - Методичні рекомендації) розроблені з метою забезпечення уніфікованого підходу до розроблення планів поліпшення якості атмосферного повітря та короткострокових планів дій
2. Методичні рекомендації не встановлюють норм права і не тлумачать їх, і носять рекомендаційний характер.

II. Загальні положення

1. Відповідно до пункту 16 Порядку здійснення державного моніторингу в галузі охорони атмосферного повітря, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 14 серпня 2019 року № 827 «Деякі питання здійснення державного моніторингу в галузі охорони атмосферного повітря» (далі - Порядок здійснення державного моніторингу в галузі охорони атмосферного повітря), наказів Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України від 01 серпня 2022 року № 268 «Про затвердження Порядку розроблення та затвердження планів поліпшення якості атмосферного повітря», зареєстрований у Міністерстві юстиції України 16 вересня 2022 року за № 1071/38407 (далі - Порядок розроблення та затвердження планів поліпшення якості атмосферного повітря) та від 01 серпня 2022 року № 267 «Про затвердження Порядку розроблення та затвердження короткострокових планів дій», зареєстрований в Міністерстві юстиції України 20 вересня 2022 року за № 1086/38422 (далі - Порядок розроблення та затвердження короткострокових планів дій) з метою досягнення встановлених рівнів забруднювальних речовин, зменшення ризиків та тривалості перевищення рівнів забруднення, для зон та агломерацій затверджуються:

плани поліпшення якості атмосферного повітря;
короткострокові плани дій.

2. Плани поліпшення якості атмосферного повітря та короткострокові плани дій розробляються та затверджуються з метою зменшення забруднення повітря пріоритетними забруднювальними речовинами, що визначені у розділах III, IV додатка 2 до Порядку здійснення державного моніторингу в галузі охорони атмосферного повітря. Плани поліпшення якості повітря розробляються у разі перевищення граничних рівнів та/або цільових показників для забруднювальних речовин, що визначені у розділу I Списку А додатка 2 до Порядку здійснення державного моніторингу в галузі охорони атмосферного повітря.

3. Короткострокові плани дій розробляються у разі існування загрози перевищення порогів небезпеки для таких забруднювальних речовин:

діоксид сірки;
діоксид азоту;
озон.

4. Для зон та агломерацій, у яких зафіксовано перевищення відповідних показників для кількох забруднювальних речовин, розробляються інтегровані плани поліпшення якості повітря або інтегровані короткострокові плани дій (далі - інтегровані плани). Інтегровані плани мають включати забруднювальні речовини, за якими зафіксовано перевищення.

Процес підготовки планів поліпшення якості атмосферного повітря, короткострокових планів дій та/або відповідних інтегрованих планів однаковий. Але підхід до вибору заходів, спрямованих на зменшення рівня забруднення атмосферного повітря, при розробці інтегрованого плану має бути комплексним та спрямованим на пошук гнучких рішень для зменшення рівнів забруднювальних речовин, зменшення ризику чи тривалості перевищення порогів небезпеки для декількох забруднювальних речовин. Приклади гнучких способів прийнятих рішень органів управління якістю атмосферного повітря (далі - орган управління) при складанні планів та інтегрованих планів надано у додатку 1 до цих Методичних рекомендацій.

При підготовці планів поліпшення якості атмосферного повітря та короткострокових планів дій органи управління якістю повітря можуть залучати суб'єктів моніторингу атмосферного повітря, представників територіальних органів Держекоінспекції, Держпродспоживслужби, центрів громадського здоров'я (обласних, міст Києва та Севастополя), профільних наукових установ, громадських організацій, що провадять свою діяльність у межах зони або агломерації (далі - заінтересовані сторони).

План поліпшення якості атмосферного повітря є документом, який має комплексний характер та впливає не тільки на територію для якої розробляється, але часто має вплив на суміжні території. Тому до процесу розроблення планів поліпшення якості атмосферного повітря для зон та агломерацій, які межують між собою, доцільно залучати органи управління цих зон та агломерацій з метою врахування впливу джерел викидів забруднювальних речовин в атмосферне повітря на суміжних територіях, та узгодження дій сусідніх зон та агломерацій для поліпшення якості атмосферного повітря.

Залучення заінтересованих сторін до процесу підготовки планів поліпшення якості атмосферного повітря та короткострокових планів дій є необхідним на етапі розроблення таких планів.

5. Заінтересовані сторони в межах своєї компетенції можуть:

надавати інформацію, необхідну для оцінки рівня забруднювальних речовин, оцінки джерел викидів забруднювальних речовин, аналізу попередніх заходів з поліпшення якості повітря, оцінки чутливих до забруднення груп населення, дані про фактичні та прогнозовані рівні забруднювальних речовин;

надавати пропозиції щодо заходів з поліпшення якості атмосферного повітря, переліку заходів, що сприятимуть зменшенню ризику чи тривалості перевищення одного або більше порогів небезпеки, переліку заходів, що сприятимуть зменшенню ризику чи тривалості перевищення одного або більше порогів небезпеки, рекомендацій для чутливих до забруднення груп населення для зменшення ризику впливу рівнів забруднювальних речовин на їх здоров'я та життєдіяльність тощо.

Оскільки плани поліпшення якості атмосферного повітря та короткострокові плани дій охоплюють комплексне питання якості повітря, на яке мають вплив різні сектори економіки та галузі суспільного життя, заінтересовані сторони в межах своєї компетенції можуть забезпечити інтеграцію питань поліпшення якості повітря до відповідних галузевих програм та планів на місцевому та регіональному рівнях.

6. Залучення заінтересованих сторін до розроблення планів поліпшення якості повітря або короткострокових планів дій зони/агломерації може бути організовано в рамках діяльності комісії з питань здійснення державного моніторингу у галузі охорони атмосферного повітря та управління якістю атмосферного повітря у відповідній зоні або агломерації.

III. Порядок підготовки планів поліпшення якості атмосферного повітря та короткострокових планів дій

1. Порядок розроблення та затвердження планів поліпшення якості атмосферного повітря

1.1. При розробленні планів поліпшення якості атмосферного повітря рекомендується дотримуватися таких етапів:

Етап 1. Підготовчий етап.

Визначення пріоритетних питань поліпшення якості атмосферного повітря в зоні або агломерації на регіональному та/або місцевому рівні;

визначення посадових осіб, відповідальних за розроблення плану поліпшення якості атмосферного повітря.

При підготовці планів поліпшення якості атмосферного повітря важливо на першому етапі визначити групу відповідальних посадових осіб, зокрема орган управління якістю атмосферного повітря у відповідній зоні або агломерації, структурні підрозділи обласної державної адміністрації, органу виконавчої влади Автономної Республіки Крим з питань охорони навколишнього природного середовища, виконавчий орган міської ради тощо, що не є органами управління якістю атмосферного повітря, проте компетенція яких охоплює сфери аналізу в межах плану поліпшення якості атмосферного повітря.

Така група може також включати посадових осіб суб'єктів державного моніторингу в галузі охорони атмосферного повітря, залучених відповідним органом управління якістю атмосферного повітря до розробки плану поліпшення якості атмосферного повітря експертів. Визначення групи відповідальних осіб на першому етапі підготовки плану поліпшення якості повітря дозволить забезпечити ефективну комунікацію в процесі розроблення плану, зокрема регулярний обмін необхідною інформацією. Такий підхід полегшує визначення заходів з поліпшення якості атмосферного повітря, які впроваджуються в різних секторах, враховує більш практичні дії та забезпечує більшу залученість наприкінці процесу до впровадження обраних заходів:

визначення кола заінтересованих сторін процесу підготовки плану поліпшення якості атмосферного повітря;

визначення обсягу ресурсів, необхідних для підготовки плану поліпшення якості повітря.

Етап 2. Розроблення плану поліпшення якості атмосферного повітря.

Оцінка якості повітря та аналіз джерел забруднення та факторів впливу на якість повітря для визначення причин перевищення граничних величин та/або цільових показників;

визначення цілей плану;
визначення строку дії плану та графіку впровадження;
визначення переліку заходів з поліпшення якості повітря (рекомендації щодо цього кроку наведено у підпункту 1.2. пункту 1 цього розділу);
пріоритизація заходів з поліпшення якості повітря;
проведення консультацій із заінтересованими сторонами, зокрема в рамках комісії з питань здійснення державного моніторингу у галузі охорони атмосферного повітря та управління якістю атмосферного повітря щодо підготовленого переліку заходів з поліпшення якості повітря;
визначення фінального переліку заходів з поліпшення якості повітря.

Етап 3. Здійснення стратегічної екологічної оцінки проекту плану поліпшення якості повітря – у разі необхідності, відповідно до законодавства про стратегічну екологічну оцінку.

Етап 4. Затвердження плану поліпшення якості атмосферного повітря.

Етап 5. Впровадження заходів з поліпшення якості атмосферного повітря, визначених планом поліпшення якості атмосферного повітря.

Етап 6. Моніторинг ефективності заходів з поліпшення якості атмосферного повітря, визначених планом поліпшення якості атмосферного повітря, перегляд плану, та подальше його впровадження.

1.2. Рекомендації щодо визначення переліку заходів з поліпшення якості атмосферного повітря.

Вибір заходів з поліпшення якості атмосферного повітря, що розглядаються в рамках підготовки планів поліпшення якості атмосферного повітря, повинен ґрунтуватися на таких принципах:

заходи повинні бути спрямовані безпосередньо на джерело забруднення;
повинні бути охоплені усі джерела, що впливають на перевищення рівнів забруднення;

пріоритет слід надавати заходам, що спрямовані на вплив джерел викидів, які найбільше сприяють перевищенню рівнів забруднення;

при виборі та впровадженні заходів необхідно враховувати економічну доцільність, та обирати такі заходи, що мають максимальний ефект для поліпшення якості повітря з найменшими витратами;

необхідно враховувати суспільні інтереси.

Формування переліку заходів з поліпшення якості атмосферного повітря рекомендовано здійснювати за такими кроками:

проаналізувати наявні плани і програми, пов'язані з якістю атмосферного повітря на національному, регіональному та місцевому рівнях;

підготувати порівняльний аналіз для попереднього переліку заходів, зокрема з використанням досвіду інших зон та агломерацій в Україні, а також зон та агломерацій країн Європейського Союзу;

провести попередню оцінку впливу визначених заходів з використанням сценаріїв моделювання щодо зниження викидів забруднювальних речовин, рівнів забруднювальних речовин, впливу на здоров'я населення;

визначити очікувані обсяги фінансування, необхідного для впровадження заходів, технічну, економічну та політичну доцільність;

провести аналіз переваг і необхідних витрат та обмежень для впровадження кожного із заходів.

2. Порядок розроблення та затвердження короткострокових планів дій

Для процедури підготовки короткострокових планів дій рекомендується такий алгоритм дій:

1) оцінка якості атмосферного повітря, аналіз джерел забруднення та факторів впливу на якість повітря для визначення ризику перевищення порогів небезпеки забруднювальних речовин;

2) визначення варіантів зменшення викидів відповідних забруднювальних речовин або зменшення впливу забруднення повітря на населення;

3) оцінка визначених варіантів з точки зору:

прогнозованого поліпшення якості повітря завдяки альтернативним заходам або комбінаціям заходів;

можливостей реалізації;

соціально-економічного впливу;

економічної доцільності;

строку, необхідного для впровадження.

4) визначення оптимального варіанту (сценарію) зменшення викидів відповідних забруднювальних речовин або зменшення впливу забруднення повітря на населення;

5) розроблення короткострокового плану дій;

6) затвердження короткострокового плану дій;

7) оприлюднення короткострокового плану дій;

8) реалізація заходів, передбачених короткостроковим планом дій.

3. Оприлюднення планів поліпшення якості повітря та короткострокових планів дій, інформування про них

Важливим кроком у процесі підготовки планів поліпшення якості атмосферного повітря та короткострокових планів дій є їх оприлюднення для населення.

Органи управління якістю атмосферного повітря забезпечують оприлюднення планів поліпшення якості атмосферного повітря протягом п'яти робочих днів з моменту їх затвердження та короткострокових планів дій протягом доби з моменту їх затвердження.

Органи управління якістю атмосферного повітря також можуть забезпечувати публікацію інформації про зміст та порядок підготовки планів поліпшення якості атмосферного повітря або короткострокових планів дій.

Органи управління якістю атмосферного повітря забезпечують виконання заходів з інформування населення про якість атмосферного повітря та його вплив на здоров'я та життєдіяльність населення, рекомендації щодо поведінки для уникнення чи зменшення негативного впливу забруднення повітря на здоров'я людини.

IV. Зміст планів поліпшення якості атмосферного повітря

1. У розділі «Вступ» зазначається:

1) назва зони або агломерації, для якої розроблено план поліпшення якості атмосферного повітря згідно з Переліком зон та агломерацій, встановлених у додатку 1 до Порядку здійснення державного моніторингу в галузі охорони атмосферного повітря;

2) інформація про орган управління якістю атмосферного повітря, що відповідальний за розробку плану поліпшення якості атмосферного повітря. В цьому пункті розділу зазначається назва структурного підрозділу або виконавчого органу, що виконує функції органу управління якістю атмосферного повітря відповідно до Порядку здійснення державного моніторингу в галузі охорони атмосферного повітря;

3) строк, на який розроблено план поліпшення якості атмосферного повітря, відповідно до пункту 7 розділу II Порядку розроблення та затвердження планів поліпшення якості атмосферного повітря може складати від одного до п'яти років;

4) також рекомендовано зазначати забруднювальну речовину (речовини), для яких план поліпшення якості повітря розроблено, а також цілі розроблення плану поліпшення якості повітря, що окрім досягнення відповідних граничних рівнів та/або цільових показників, може включати захист населення від впливу

забруднення повітря, зокрема чутливих до забруднення груп, охорону рослинності або екосистем.

Приклад заповнення розділу «Вступ» на основі досвіду країни-члена ЄС (Республіка Болгарія) наведено у пункті 1 додатку 2 до цих Методичних рекомендацій.

2. У розділі «Характеристика зони або агломерації» зазначається:

1) топографічні та кліматичні дані зони або агломерації, з відображенням інформації про райони підвищеного забруднення, пункт (пункти) спостережень, де зафіксовано перевищення граничних величин та/або цільових показників (географічні координати).

В цьому пункті розділу зазначається:

текстова інформація щодо географічного положення зони або агломерації та, картографічна інформація, що візуалізує положення зони або агломерації, межуючих зон, агломерацій в межах України та інших країн, а також кліматичні дані зони або агломерації;

текстова і картографічна інформація щодо розташування частини/частин зони або агломерації, де існує загроза перевищення граничних величин або цільових показників; код пункту (пунктів) спостережень, де зафіксовано перевищення граничних величин та/або цільових показників, та його/їх координати в десяткових градусах або опис та координати маршрутів для пересувних пунктів спостережень;

текстова, числова та графічна інформація про кліматичні, екологічні, географічні особливості районів підвищеного забруднення. Інформація про такі особливості районів підвищеного забруднення може бути корисною для визначення причин та факторів, що сприяють виникненню забруднення.

2) типи районів підвищеного забруднення.

У цьому пункті слід зазначити тип частини/частин зони або агломерації, де існує загроза перевищення граничних величин або цільових показників: міські, промислові, або сільські райони. Класифікація району підвищеного забруднення описує розташування такої території з точки зору розподілу та щільності забудови;

3) оцінка площі районів підвищеного забруднення в квадратних кілометрах та кількості населення, що зазнало впливу підвищеного забруднення, що допоможе якомога точніше оцінити масштаби можливого впливу забруднення повітря на здоров'я населення, зокрема чутливих до забруднення груп, особливо в густонаселених міських районах;

4) для визначення впливу забруднення повітря на чутливі до забруднення групи населення рекомендується при підготовці планів поліпшення якості

повітря проводити оцінку впливу забруднювальних речовин для місць, де перебуває або проводить час найбільш чутливе до забруднення повітря населення, наприклад дитячі садочки, школи, лікарні, будинків-інтернатів громадян похилого віку та осіб з інвалідністю, геріатричних пансіонатів, тощо. Для проведення такого аналізу можуть використовуватись дані - результати моніторингу в галузі охорони атмосферного повітря, метод моделювання атмосферної дисперсії в поєднанні із топографічною інформацією про розташування місць, де перебуває або проводить час найбільш чутливе до забруднення повітря населення.

Оцінка чутливих до забруднення груп населення може проводитись на основі інформації МОЗ про можливі впливи забруднення атмосферного повітря на здоров'я та життєдіяльність населення, а також відповідної статистичної інформації, що наводиться в статистичних збірниках «Соціальний захист населення України» Державної служби статистики України, за даними територіальних органів Державної служби статистики України, даних Центру медичної статистики МОЗ України або його територіальних центрів.

3. У розділі «Оцінка рівня забруднення» наводиться така інформація:

1) дані про фактичні та прогнозовані рівні забруднювальних речовин, перевищення граничних величин та/або цільових показників, які зафіксовано в зоні або агломерації та в районах підвищеного забруднення, концентрації відповідних забруднювальних речовин за попередні 5 років. Наводиться узагальнена текстова, числова, графічна інформація про зафіксовані рівні забруднювальних речовин в зоні або агломерації протягом періоду, в який було зафіксовано перевищення граничних величин та/або цільових показників, а також концентрації відповідних забруднювальних речовин за попередні 5 років за пунктами спостережень за забрудненням атмосферного повітря у зоні або агломерації, за відповідними забруднювальними речовинами. Також наводиться картографічна інформація щодо просторового розподілу забруднювальних речовин (їх фактичні та прогнозовані рівні) в атмосферному повітрі зони або агломерації.

Інформація про рівні забруднювальних речовин повинна бути зібрана для комплексного аналізу стану повітря в зоні або агломерації та визначення заходів для поліпшення якості повітря. Така інформація також дозволяє в подальшому відстежувати ефективність заходів з поліпшення якості повітря, що передбачені планами поліпшення якості повітря.

2) інформація про методи оцінювання, що застосовувалися для визначення рівнів забруднювальних речовин. У пункті наводиться інформація про методи оцінювання, що застосовуються в зоні або агломерації для вимірювання,

обчислення, прогнозування чи оцінки рівня забруднювальних речовин, відповідно до Порядку здійснення державного моніторингу в галузі охорони атмосферного повітря;

3) для оцінки рівня забруднення в зоні або агломерації, для якої розробляється план поліпшення якості повітря, використовуються дані спостережень суб'єктів державного моніторингу в галузі охорони атмосферного повітря, що визначені у пункті 6 Порядку здійснення державного моніторингу в галузі охорони атмосферного повітря. Спостереження за вмістом забруднювальних речовин, перевищення граничних величин та/або цільових показників яких зафіксовано, в зоні або агломерації мають відповідати вимогам Порядку здійснення державного моніторингу в галузі охорони атмосферного повітря та Порядку розміщення пунктів спостережень за забрудненням атмосферного повітря в зонах та агломераціях, затвердженого наказом Міністерства внутрішніх справ України від 21 квітня 2021 року № 300, зареєстрований в Міністерстві юстиції України 13 травня 2021 року за № 635/36257 (далі - Порядок розміщення пунктів спостережень за забрудненням атмосферного повітря в зонах та агломераціях).

4) для того, щоб досягти рівня деталізації, необхідного для правильного опису просторової мінливості концентрацій забруднювальних речовин у атмосферному повітрі на міському рівні, на додаток до результатів вимірювань можуть застосовуватись метод геостатистичної інтерполяції або метод моделювання атмосферної дисперсії.

Приклад заповнення розділу «Оцінка рівня забруднення» на основі досвіду країни-члена ЄС (Республіка Болгарія) наведено у пункті 3 додатку 2 до цих Методичних рекомендацій.

4. У розділі «Оцінка джерел забруднення» наводиться статистична, картографічна та аналітична інформація щодо джерел забруднення та факторів, що впливають на рівні забруднювальних речовин, перевищення граничних величин та/або цільових показників яких зафіксовано, зокрема дані про основні стаціонарні та пересувні джерела викидів відповідних забруднювальних речовин в зоні або агломерації та сусідніх зонах та/або агломераціях, природні джерела забруднення, оцінку та походження забруднення.

Викиди є основним фактором впливу на якість атмосферного повітря, тому визначення їх джерел та частки їх впливу на стан атмосферного повітря у зоні або агломерації є необхідною передумовою для пошуку причин перевищень граничних величин та/або цільових показників забруднювальних речовин та варіантів розв'язання таких проблем.

У розділі наводиться статистична та аналітична інформація про джерела забруднення атмосферного повітря у зоні або агломерації за такими секторами: транспорт (автомобільний рух і судноплавство, якщо в зоні або агломерація така діяльність представлена), промисловість (включаючи виробництво тепла та електроенергії), сільське господарство, побутове опалення, а також інших секторів, що є характерними для зони або агломерації. Також розділ має включати інформацію про викиди забруднювальних речовин з природних джерел.

Рекомендації щодо збору та опрацювання інформації про джерела викидів забруднювальних речовин у зоні або агломерації наведено у додатку 3 до цих Методичних рекомендацій.

4.1. Наводяться карти зони або агломерації із зазначенням місць розташування основних джерел викидів забруднювальних речовин в атмосферне повітря, перевищення граничних величин та/або цільових показників яких зафіксовано, що визначені за результатами інвентаризації джерел забруднення атмосферного повітря за вищезазначеними секторами.

4.2. Також наводиться статистична та аналітична інформація про загальну кількість викидів забруднювальних речовин з джерел (тонн/рік) основних джерел викидів забруднювальних речовин в атмосферне повітря, перевищення граничних величин та/або цільових показників яких зафіксовано в зоні або агломерації. Розділ повинен містити інформацію про утворення вторинних забруднюючих речовин в атмосфері, що зафіксовані в зоні або агломерації.

4.3. Розділ має включати інформацію про забруднення з джерел викидів забруднювальних речовин, перевищення граничних величин та/або цільових показників яких зафіксовано у сусідніх зонах та/або агломераціях, зокрема, зон та агломерацій сусідніх країн. Така інформація дозволить комплексно розуміти причини забруднення повітря у зоні або агломерації.

4.4. В розділі також наводиться картографічна інформація щодо просторового розподілу викидів забруднювальних речовин (їх фактичні та прогнозовані рівні) в атмосферному повітрі зони або агломерації, підготовка якої здійснюється за допомогою методу моделювання та використання статистичної та аналітичної інформації про джерела забруднення атмосферного повітря у зоні або агломерації за секторами.

4.5. Плани поліпшення якості повітря повинні містити опис підходу, який використовується для інвентаризації джерел викидів, а також інформацію про джерела даних, що використовуються. Оскільки для підготовки розділу можуть використовуватись дані про різні проміжки часу та для різного просторового

масштабу, у планах поліпшення якості слід зазначати для якого рівня просторово-часової агрегації відповідні дані є репрезентативними.

4.6. Розділ має включати опис процедури та результати аналізу впливу джерел викидів на рівні забруднювальних речовин, перевищення граничних величин та/або цільових показників яких зафіксовано, та факторів, які призвели до перевищення граничних величин та/або цільових показників.

Рекомендації до проведення процедури аналізу наведено у додатку 3 до цих Методичних рекомендацій.

Приклад заповнення розділу «Оцінка джерел забруднення» на основі досвіду країни-члена ЄС (Республіка Болгарія) наведено у пункті 3 додатку 2 до цих Методичних рекомендацій.

5. Розділ «Аналіз попередніх заходів з поліпшення якості атмосферного повітря» повинен містити перелік та аналіз впливу на якість атмосферного повітря заходів, передбачених чинними національними та регіональними планами щодо поліпшення якості атмосферного повітря, скорочення та обмеження викидів забруднювальних речовин, перевищення граничних величин та/або цільових показників яких зафіксовано, що були вжиті впродовж 5 років до затвердження плану поліпшення якості атмосферного повітря.

Аналіз попередніх заходів здійснюється з метою встановлення ефективних та неефективних заходів для зменшення рівнів забруднювальних речовин на загальнодержавному рівні, на рівні зони або агломерації, або на рівні секторів, що впливають на рівні забруднення атмосферного повітря. Аналіз попереднього досвіду дозволяє визначати більш ефективні стратегії скорочення забруднення для досягнення рівнів забруднювальних речовин, що не перевищують граничні величини та/або цільові показники. Окрім того, аналіз чинних планів та програм дозволить визначити заходи, які вже здійснюються у зоні або агломерації, а також на загальнодержавному рівні, для поліпшення якості повітря, для уникнення дублювання та врахування комплексного впливу таких заходів із тими, що встановлюються планом поліпшення якості повітря.

У процесі розроблення планів поліпшення якості атмосферного повітря для зони або агломерації необхідно враховувати положення національних та регіональних планів та програм щодо поліпшення якості атмосферного повітря, які стосуються цієї зони або агломерації. Якщо для зони або агломерації вже було затверджено та реалізовано план поліпшення якості повітря в попередні роки, необхідно провести аналіз заходів, які такий план включав.

5.1. Серед інших документів, що можуть включати заходи для поліпшення якості повітря, є зокрема: Національний план скорочення викидів від великих спалювальних установок, затверджений розпорядженням Кабінету Міністрів

України від 8 листопада 2017 року № 796; розрядження Кабінету Міністрів України від 29 грудня 2021 року № 1803 «Про Національний план дій з енергоефективності на період до 2030 року», План заходів з реалізації Національної транспортної стратегії України на період до 2030 року, затверджений розпорядженням Кабінету Міністрів України від 07 квітня 2021 року № 321, програми соціально-економічного розвитку відповідних територій, регіональні програми охорони довкілля, місцеві програми охорони довкілля, затверджені відповідно до Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні», програми оздоровлення атмосферного повітря, затверджені відповідно до Закону України «Про охорону атмосферного повітря», програми комплексного відновлення області, програми комплексного відновлення території територіальної громади або її частини, комплексні плани просторового розвитку території територіальної громади, плани зонування територій відповідно до Закону України «Про регулювання містобудівної діяльності».

Також з метою аналізу слід враховувати інші програми та плани у секторах, що спричиняють забруднення атмосферного повітря у зоні або агломерації, зокрема транспорт (автомобільний рух і судноплавство, якщо в зоні або агломерація така діяльність представлена), промисловість (включаючи виробництво тепла та електроенергії), сільське господарство, побутове опалення.

5.2. Також слід навести аналітичну інформацію, зокрема перелік найбільш релевантних до виявлених у зоні або агломерації перевищень граничних величин та/або цільових показників заходів з поліпшення якості повітря із зазначенням плану та/або програми, що їх передбачає, орган, який прийняв (затвердив) план або програму, статус плану або програми (чинний/не чинний), суб'єкт/суб'єктів, відповідальних за впровадження таких заходів, строк впровадження заходів, результати впровадження заходів, результати аналізу ефективності наведених заходів для поліпшення якості атмосферного повітря у зоні або агломерації.

Приклад заповнення розділу «Аналіз попередніх заходів з поліпшення якості атмосферного повітря» на основі досвіду країни-члена ЄС (Республіка Болгарія) наведено у пункті 5 додатку 2 до цих Методичних рекомендацій.

6. У Розділі «Заходи з поліпшення якості атмосферного повітря» наводиться перелік заходів, що спрямовані на поліпшення якості атмосферного повітря у зоні або агломерації, для якої розроблено план поліпшення якості повітря.

Рекомендації до процедури вибору заходів поліпшення якості повітря у розділі III цих Методичних рекомендацій.

6.1. Заходи щодо поліпшення якості атмосферного повітря мають бути детально описані, а також для кожного заходу має бути встановлено показник

оцінки ефективності. При описі заходів, передбачених планами поліпшення якості атмосферного повітря рекомендується використовувати такий формат:

- короткий заголовок, що описує зміст заходу;
- мета охорони (охорона здоров'я людини, охорона рослинності);
- терміни реалізації заходу;
- установи та особи, відповідальні за виконання;
- індикатор впровадження заходу: потенціал зменшення забруднення повітря (кількісна та якісна оцінка, якщо це можливо, із значеннями обсягу скорочення викидів або концентрації забруднювальної речовини);
- обсяги, якщо це можливо оцінити, та джерела фінансування;
- короткий опис заходу;
- мета заходу;
- конкретні кроки або етапи реалізації;
- короткий опис очікуваного впливу на навколишнє середовище.

6.2. План поліпшення якості атмосферного повітря може, за необхідності включати заходи із проведення додаткових досліджень якості атмосферного повітря в зоні або агломерації, що відповідають Порядку здійснення державного моніторингу в галузі охорони атмосферного повітря. Такі заходи слід реалізувати протягом першого - другого років дії плану поліпшення якості повітря.

7. Перегляд планів поліпшення якості атмосферного повітря.

7.1. Затверджені плани поліпшення якості атмосферного повітря переглядаються не рідше одного разу на рік для аналізу впливу на якість атмосферного повітря, зокрема досягнення граничних величин та/або цільових показників, заходів, що були вжиті у зоні або агломерації на виконання планів поліпшення якості атмосферного повітря.

7.2. Аналіз впливу на якість атмосферного повітря заходів, що були вжиті у зоні або агломерації на виконання планів поліпшення якості атмосферного повітря здійснюється шляхом щорічного збору та аналізу інформації про ступінь досягнення показників прогресу/впровадження заходів відповідно до індикаторів, встановлених планом поліпшення якості атмосферного повітря, а також аналізу проблем, що виникли під час виконання, та виявлення їх причин. Аналіз повинен ґрунтуватися на результатах спостережень за станом атмосферного повітря в зоні або агломерації за відповідний рік протягом дії плану поліпшення якості атмосферного повітря та інформації про тенденції стану атмосферного повітря за останні три роки на основі даних державного моніторингу в галузі охорони атмосферного повітря. Крім того, для кожного заходу з поліпшення якості атмосферного повітря, передбаченого планом

поліпшення якості атмосферного повітря, рекомендовано здійснювати моніторинг дотримання встановлених термінів впровадження заходів та обсягів використаних коштів.

V. Зміст короткострокових планів дій

1. Короткостроковий план дій повинен містити загальну інформацію про зону або агломерацію:

1) назву зони або агломерації згідно з переліком зон та агломерацій, встановлених у додатку 1 до Порядку здійснення державного моніторингу в галузі охорони атмосферного повітря;

2) інформацію про орган управління якістю атмосферного повітря, що відповідальний за розробку короткострокового плану дій. В цьому пункті розділу зазначається назва структурного підрозділу або виконавчого органу, що виконує функції органу управління якістю атмосферного повітря відповідно до Порядку здійснення державного моніторингу в галузі охорони атмосферного повітря;

3) строк, на який розроблено короткостроковий план дій. В цьому пункті необхідно зазначити строк, на який розроблено відповідний план. Відповідно до пункту 8 Порядку розроблення та затвердження короткострокових планів дій може складати до десяти робочих днів;

4) серед загальної інформації у короткостроковому плані дій також рекомендовано зазначати забруднювальну речовину (речовини), для яких план розроблено, а також цілі розроблення плану.

2. Дані про фактичні та/або прогнозовані рівні забруднювальних речовин, для яких розроблено короткостроковий план дій.

2.1. Відповідно до пункту 16 Порядку здійснення державного моніторингу в галузі охорони атмосферного повітря, короткострокові плани дій запроваджуються, якщо концентрації забруднювальних речовин, що спостерігаються у зоні або агломерації, вказують на загрозу перевищення встановлених порогів небезпеки. Однак використання лише вимірних рівнів забруднювальних речовин може призвести до того, що дії будуть вжиті лише після того, як епізод забруднення мине. Тому для впровадження ефективного короткострокового плану дій, рекомендовано враховувати прогнози забруднення, що ґрунтуються на аналізі метеорологічних прогнозів або моделювання утворення та розсіювання забруднювальних речовин.

2.2. Прогнозування походження епізоду забруднення повітря (наприклад, перенесення на великі відстані, місцеві викиди та місцеві метеорологічні умови) може допомогти у прийнятті рішення про те, які заходи в рамках

короткострокового плану дій необхідно вживати. Спроможність моделі щодо прогнозування якості атмосферного повітря залежить від якості даних метеорологічних прогнозів, а також від точності використовуваних даних про викиди.

2.3. Короткостроковий план дій повинен включати інформацію про зафіксовані рівні забруднювальних речовин в зоні або агломерації із зазначенням:

території, де було зафіксовано перевищення встановлених порогів небезпеки, а також пунктів спостережень за забрудненням атмосферного повітря, на яких було зафіксовано перевищення;

значення граничних величин або цільових показників та порогу небезпеки для відповідної забруднювальної речовини;

дата, час початку та тривалість перевищення порогу небезпеки;

найвище зафіксоване середньогодинне значення концентрації відповідної забруднювальної речовини.

Також у короткостроковому плані дій повинна міститися інформація про прогнозовані рівні забруднювальних речовин, для яких розробляється відповідний план:

територія очікуваного перевищення порогу небезпеки;

очікувана зміна рівнів забруднювальних речовин (зменшення, стабілізація або збільшення).

2.4. Для оцінки рівня забруднення в зоні або агломерації, для якої розробляється короткостроковий план дій, використовується інформація, отримана за результатами оцінювання суб'єктів державного моніторингу в галузі охорони атмосферного повітря, що визначені у пункті 6 Порядку здійснення державного моніторингу в галузі охорони атмосферного повітря. Оцінювання рівнів забруднювальних речовин, для яких розробляється короткостроковий план дій, в зоні або агломерації мають відповідати вимогам Порядку здійснення державного моніторингу в галузі охорони атмосферного повітря та Порядку розміщення пунктів спостережень за забрудненням атмосферного повітря в зонах та агломераціях для встановленого режиму оцінювання відповідних забруднювальних речовин у зоні або агломерації.

3. Оцінка чутливих до забруднення груп населення.

Короткостроковий план дій повинен включати аналітичну інформацію, що відображає результати оцінки чутливих до забруднення груп населення для встановлених або прогнозованих епізодів перевищень порогів небезпеки. Оцінка чутливих до забруднення груп населення може проводитись на основі інформації МОЗ про можливі впливи забруднення атмосферного повітря на здоров'я та

життєдіяльність населення, а також відповідної статистичної інформації, що наводиться в статистичних збірниках «Соціальний захист населення України» Державної служби статистики України, за даними територіальних органів Державної служби статистики України, даних Центру медичної статистики МОЗ України або його територіальних центрів.

Для оцінки може враховуватися інформація щодо таких чутливих до забруднення груп населення: дітей, людей похилого віку, хворих на астму, серцево-судинні або хронічні легеневі захворювання.

4. Перелік заходів, що сприятимуть зменшенню ризику чи тривалості перевищення.

4.1. Короткострокові плани дій повинні включати перелік заходів, які спрямовані на зменшення ризику короткострокових епізодів високого забруднення атмосферного повітря, що можуть спричинити негативні наслідки для здоров'я населення. Тому важливо, щоб короткострокові плани дій встановлювали чіткі заходи для швидкого скорочення викидів у короткостроковій перспективі.

Короткострокові плани дій можуть включати заходи у сфері автомобільного руху, будівельних робіт, суден, поставлених на якір, а також використання промислових підприємств чи продуктів та побутове опалення.

4.2. При описі заходів у короткострокових планах дій рекомендується використовувати такий формат:

короткий заголовок, що описує зміст заходу;

ціль заходу;

терміни реалізації заходу;

обґрунтування заходу;

оцінка прогнозованих результатів впровадження заходу;

прізвища, власні імена, по батькові (за наявності) та контактні дані посадових осіб, відповідальних за реалізацію заходу.

4.3. Короткострокові плани дій повинні включати заходи з інформування населення про настання та припинення ризику перевищення порогів небезпеки забруднювальних речовин у зоні або агломерації, а також рекомендації щодо поведінки населення, зокрема чутливих до забруднення груп, для зменшення ризику впливу рівнів забруднювальних речовин на їх здоров'я та життєдіяльність.

В країнах ЄС існує практика затвердження примірного переліку заходів щодо захисту населення при перевищенні встановлених нормативів якості атмосферного повітря. Так, в Республіці Болгарія розроблено Оперативний план заходів щодо перевищення встановлених норм або порогів небезпеки

забруднюючих речовин в атмосферному повітрі за несприятливих метеорологічних умов та інших факторів. Оперативний план включає такі заходи:

перебування в закритих приміщеннях впродовж інтенсивного забруднення атмосферного повітря з попередньо щільно закритими вікнами, а при необхідності – додатково ізольованими щілинами;

уникати важких фізичних навантажень на свіжому повітрі. Якщо такі заходи є обов'язковими, то їх рекомендується проводити рано вранці або пізно ввечері. Деякі забруднювальні речовини досягають дуже високих значень вдень;

скасування фізичних занять на свіжому повітрі в школах;

відмова від куріння. Уникнення перебування в приміщеннях, призначених для куріння;

уникнення перебування в місцях інтенсивного руху, а також у приміщеннях з додатковим впливом аерозолів, пилу тощо;

обмеження трудової та побутової діяльності, при якій утворюються речовини, що подразнюють дихальні шляхи та очі, наприклад: розпалювання вогню, спалювання, різання матеріалів швидкорізальними інструментами, зварювання, чищення тощо;

запровадження механізму із заходами, зокрема створення зон із низьким рівнем викидів забруднюючих речовин, обмеження використання населенням окремих видів палива для обігріву приміщень та обмеження руху автотранспорту.

**Директор Департаменту запобігання
промислому забрудненню та
кліматичної політики**



Вікторія КИРЕЄВА